

Окрім просвітницької бесіди про вплив мовлення керівника на стосунки із підлеглими та іміджевий статус мови, в психологічній лабораторії факультету провідними фахівцями проводяться різноманітні форми роботи: соціально-психологічний тренінг (СПТ), групова дискусія, рольові ігри, тренінг соціальної перцепції. Для формування культури спілкування та власного стилю керівника нами були запропоновані різноманітні ігрові вправи, де шліфується мовленнєва діяльність. Знаючи, що про імідж працівника ВС слід дбати постійно, в 2008 та 2011 році були проведені Круглі столи з аналогічними питаннями, на яких було запрошено практиків різних рівнів з різних закладів системи ВС. Проведене опитування та опрацювання результатів в ході проведення заходу дали оптимістичне підтвердження існуючої думки про недосконалий імідж сучасного працівника мілітарних структур. Результатом зустрічі стали певні напрацювання шляхів з його покращення в сторону, викладені у резолюції. Окремі Круглі столи (2007 та 2010 рр.) стосувалися питань комунікативної компетенції юриста, проблем вербальної та невербальної комунікації.

Отже, ми вважаємо, що традиції, як бачимо, багаті глибинним змістом мають бути продовжені сучасними офіцерами-військовиками. Своєю здатністю переконувати підлеглих вони покликані формувати у них високі духовно-моральні та інтелектуальні якості, отже, природно, самі мають володіти цими чеснотами, являючи взірць людини мудрої, творчої, високоосвіченої, морально довершеної. Нині полководцем виявити себе важче, але командир будь-якого військового підрозділу має уміти словом переконати своїх підлеглих, інакше його службова кар'єра приречена на невдачу. Поза військовими діями військова риторика має значення у навчальній армії, організації процесу виховання майбутніх працівників ВС. Нажаль, у нашому суспільстві у зв'язку з низьким соціальним рівнем життя військових у цих лавах інколи зустрічаються не дуже освічені люди, риторика яких відрізняється безграмотністю, примітивізмом, навіть стає матеріалом для збірок анекдотів. Проте разом із соціальними змінами у суспільстві, підвищення статусу військового, створення позитивного іміджу сучасного фахівця мілітарних структур, поверненням поняття офіцерської честі й гідності військова риторика набуде позитивних змін. Тому вивчати її потрібно як у загальнопізнавальних цілях, так і заради зміцнення власної держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабанщиков А.В., Феденко Н.Ф. История советской военной психологии. – М., 1983.
2. Бугай Н.І. Український етикет. – К., 2000.
3. Глакмен М. Ритуали востанія в Юго-восточной Африке // Культурология. – М., 2000. – С. 69-71.
4. Молдован В.В. Риторика: загальна і судова. – К: вид-во "Юрінком", 1998.
5. Психологический отбор летчиков / Под ред. И.А. Милеряна. – К., 1966.

6. Сагач Г. Риторика. – К: вид-во "Ін юре", 2000.
7. Хрестоматія по древней русской литературе. – М., 1973. – С. 16.
8. Ягулов В.В. Військова й соціальна психологія. – К., 2000.
9. Ягулов В.В. Військова психологія: Підручник. – Київ.: Тандем, 2004. – 656 с.

УДК 347.78.034

Ірина ПОПКО

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПЕРЕКЛАД ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена актуальній на даний час темі перекладу. Автор дає коротку характеристику видів, прийомів та жанрів перекладу, проводячи короткий екскурс в історію розвитку перекладу, а також торкається проблеми методики викладання усного послідовного перекладу.

Ключові слова: послідовний переклад, синхронний переклад, двосторонній переклад, ситуація мовного спілкування, психічна стійкість, фізична витривалість, еквівалентність перекладу, розумові механізми перекладача, терміни і кліше.

Вступ. Починаючи з II половини XX століття переклад стає науковою дисципліною, зі своїми цілями, поняттями, законами.

Сам термін – переклад – вимагає пояснення або ж визначення. Навіть у лінгвістичному значенні цей термін не є однозначним. Він означає, з однієї сторони, процес, а з іншої – результат цього процесу, тобто текст, який був отриманий з іншого тексту. Текст, як і будь-яке лінгвістичне явище має два аспекти: форму і зміст. Процес перекладу полягає у тому, що ми заміняємо одну форму іншою, намагаючись залишити первісний зміст.

Переклад визначають, як трансформацію одного тексту в інший. Але це не треба сприймати буквально, тобто не сам текст зазнає змін. Під трансформацією ми розуміємо зв'язок, який існує між двома лінгвістичними елементами, тобто перехід одного в інший без порушення змісту. Теорія перекладу, головним чином займається принципами, що лежать в основі перекладацької діяльності і закономірностях у рівнозначних відношеннях між елементами двох мов. Історія перекладу виділяє три базових принципи:

- переклад слово в слово;
- вільний переклад;
- адекватний переклад, тобто рівноцінний.

В античні часи і Середні віки переклади Біблії на латинську, грецьку і європейські мови були виконані слово в слово. Цей принцип перекладу

був продиктований не стільки усвідомленням відповідальності перед поставленим завданням, як набожністю і глибокою повагою до святого тексту, а також наївністю перекладачів цього часу. Такий переклад досі зустрічається і є помилкою початківців – перекладачів.

Переклад, який ми називаємо вільним, є швидше репродукцією художнього твору і найчастіше застосовувався при опрацюванні світських текстів і у цьому випадку перекладач передавав зміст, не дотримуючись лінгвістичної форми.

Переклад слово в слово встановлював рівнозначність на рівні знаків, зміст, звичайно, був порушений. Вільний переклад встановлював тотожність щодо змісту, але порушував лінгвістичний виклад. Ці дві крайності у перекладі породили афоризм: “Переклад схожий на жінку: коли вона гарна вона невірна, коли вірна – негарна”. На сьогодні є актуальним принцип перекладу, який називається адекватним і пропонує переклад гарний і вірний одночасно. Його вірність полягає в тому, що він передає всі нюанси думки і складає таке ж враження на читача, як і оригінальний текст. І читач іноді не підозрює, що перед ним майстерно зроблений переклад, а не оригінал. Саме такий переклад ми називаємо адекватним.

Теорія перекладу намагається встановити правила та особливості у рівнозначності засобів двох мов. Ці правила не є строгими і не повинні позбавляти творчої свободи перекладача. Теорія служить основою для практики, але не встановлює правил, які повинні бути обов’язково дотримані. Вона узагальнює зв’язки, які існують між двома мовами і служить для того, щоб глибше дізнатися про можливості двох мов. Теоретичні дані особливо важливі, коли ми беремо до уваги такі фактори, як: епоха, контекст, естетична концепція автора, відношення до сюжету та ін.

Щоб навчитися перекладу необхідно знати такі дисципліни як лексикологія, фразеологія, граматики, стилістика.

Мета статті – розглянути та визначити особливості і труднощі перекладу та шляхи їх подолання. Мета перекладу визначається згідно типу тексту: інформативного чи художнього. Переклад інформативного тексту – наукового, з галузі журналістики, офіційного – повинен точно і логічно передавати зміст оригіналу. Переклад художнього твору повинен викликати у читача ті ж враження, що і оригінальний текст.

Згідно форми, письмової чи усної, ми розрізняємо:

1. письмовий переклад письмового тексту;
2. усний переклад усного тексту, цей переклад має два варіанти – послідовний і синхронний;
3. усний переклад письмового тексту;
4. письмовий переклад усного тексту.

“Основним правилом, яке має бути обов’язково дотриманим у будь-якому перекладі, є безпосередній переклад ідеї, а не слів” [2, с. 6].

Усний переклад – це поняття, що поєднує усі види перекладу, що припускають усне оформлення, у тому числі такі самостійні види перекладу, як послідовний, синхронний та переклад з листка. Усний переклад завжди здійснюється в ситуації прямого мовного спілкування (усний послідовний переклад) і звукового – через навушники (синхронний переклад). Усний переклад вимагає додаткових навичок психічної стійкості і фізичної витривалості. Усному перекладачу необхідне тренування усного сприйняття, тобто аудіювання, тренування пам’яті, активне володіння ораторським мистецтвом, досконале знання не тільки іноземної, але й рідної мови.

В сучасних умовах письмовий переклад також робиться, зазвичай, в умовах обмеженого часу, однак вимоги точності, відповідності перекладу оригіналу, при письмовому перекладі залишаються більш високими, ніж при усному перекладі. Письмовому перекладачу необхідно в процесі навчання познайомитися з максимально великою кількістю різновидів письмових текстів, включаючи дуже складні: юридичний, патентний, музикознавчий, філософський.

Довгий період часу не викликала сумніву думка, що міжмовні перетворення можуть здійснюватися лише людиною. Науково-технічний прогрес у XX столітті вніс в це положення суттєве уточнення: міжмовні перетворення може здійснювати як людина, так і машина. Так з’явилася перша основа для класифікації перекладу: механізми міжмовних перетворень. На цій основі було започатковано теорію машинного перекладу. Вирішальне значення в успіхах теорії машинного перекладу мало те, що його автори змушені були моделювати діяльність перекладача і забезпечити функціонування механізмів перекладу. Саме в машинному перекладі була виявлена необхідність окремо розглядати аналіз вихідного тексту і синтез тексту перекладу. На жаль, на відміну від перекладу, здійснюваного людиною, машинний переклад практичними результатами похвалитися не може. Але, можливо, це тільки наслідок недостатніх технічних можливостей, і отримання високоякісного машинного перекладу – це питання часу. Теорія машинного перекладу поки що існує як дещо єдине ціле. Це пов’язано із стабільністю умов процесу машинного перекладу і невисокою компетентністю машин. Інша справа людина. Їй не тільки доводиться працювати в різних умовах, їй доводиться в залежності від ситуації перекладати письмово або усно, сприймати оригінал очима або на слух.

Важко не помітити різницю, що існує між письмовим перекладом, не обмеженим у часі, що дозволяє користуватися словниками і різноманітними довідниками, і усним перекладом, який виконується в екстремальних

умовах функціонування розумових механізмів перекладача. Різниця, яка існує між письмовим і усним перекладом, пов'язана з умовами функціонування розумових механізмів, котрі, таким чином, є основою для класифікації перекладу, що здійснюється людиною. Звичайно, не можна сказати, що в будь-якому виді усного перекладу умови функціонування розумових механізмів тотожні. В послідовному перекладі особливо велике навантаження на пам'ять, а в синхронному перекладі необхідно вміти одночасно слухати і говорити. Однак у будь-якому виді усного перекладу розумові механізми перекладача працюють в ситуації, наближеній до стресової, коли з'являється необхідність в дуже короткий термін переробити величезну кількість вхідної інформації і постійно приймати рішення. Складні умови роботи висувують на перший план доведені до досконалості навички та уміння, знання еквівалентів, допоміжні системи запису і т. ін., але допускають неточності в стилістичному оформленні перекладу. Не менш важливим при здійсненні послідовного перекладу є, крім, звичайно, знання мови, володіння ретентивною або "утримуючою" пам'яттю, яка дозволяє перекладачу запам'ятовувати зміст досить довгих висловлень при одночасному обдумуванні перекладу. Необхідним є також уміння помічати і швидко фіксувати у письмовій формі найскладніші моменти, а також цифри, дати, імена, назви. Для цього професійні перекладачі користуються спеціальним перекладацьким швидкописанням. Наприклад, досить зручно користуватись при усному перекладі своєю власною системою скорочень. Можна скоротити слова, пропускаючи деякі букви (фр.м.: nous- ns; vous-vs; tout-tt; jour-jr; toujours-tjrs; avant-avt; probleme-pb; gouvernement-gvt; parce que-pcq; quelque chose-qch; quelqu'un-qn; sont-st). Можна записувати слова у формі знаків (фр.м.: plus - (+), moins - (-), augmenter - (↑), diminuer - (↓), attention - (!) environnent (≈), combien - (?)).

Особливі умови функціонування розумових механізмів концентрують увагу дослідників на особливих проблемах, які й складають окрему самостійну теорію – теорію усного перекладу. Перед усним перекладом, як і перед машинним, не стоїть проблема жанрового характеру тексту, проблема передачі стилістичних тонкощів оригіналу. Перекладати художні твори усно немає сенсу: навіть досвідчені перекладачі не здатні зберегти інваріант, а тому переклад перестає бути перекладом. В усному перекладі на перше місце висувається проблема функціонування навичок та умінь і допоміжних засобів перекладу (система записів, технічне обладнання). Подальший поділ теорії усного перекладу пов'язаний саме з умовами роботи перекладача. Зазвичай, перекладач працює в різноманітних умовах: в синхронному перекладі він одночасно і слухає, і говорить, у послідовному перекладі слухає і робить записи, читає записи і говорить, утримуючи частину тексту в пам'яті і шукаючи у довготривалій пам'яті іноземні еквіваленти. При цьому працюють різні мовні механізми. Ними

необхідно навчитися керувати: нейтралізувати, при необхідності, промовляння, виділяти ключову інформацію і компресувати текст; прогнозувати мовлення джерела. Управляти мовними механізмами можна лише при формуванні відповідних навичок, що досягається завдяки практиці перекладу.

По-іншому виглядає справа з письмовим перекладом. Російський вчений-мовознавець Міньяр-Белоручев зазначає, що письмовий і усний переклад як види діяльності не можуть співпадати, так як не співпадають умови в яких функціонують важливі розумові механізми перекладача. Аналіз цих умов показує, що усний переклад відрізняється від письмового саме ускладненими, іноді екстремальними, умовами, в яких працює перекладач. Цю різницю доводить і перекладацька практика: є прекрасні письмові перекладачі, які не ризикують виступати в якості усних перекладачів, є професійні усні перекладачі, які ніколи не працювали у письмовому перекладі. Більш того, навіть в усному перекладі, підкреслює Міньяр-Белоручев, розрізняють різні рівні кваліфікації: усні перекладачі – гідні, усні перекладачі, які володіють системою запису, і тому працюють в послідовному перекладі, і синхронні перекладачі [4]. Функціонування розумових механізмів письмового перекладача відбувається у відносно спокійних умовах. У письмовому перекладі на перше місце висувається теоретичний аспект роботи перекладача, вміння правильно оцінювати і вибирати мовні засоби, зберігати стиль оригіналу. Так, письмовий переклад художньої літератури дуже відрізняється від перекладу інших текстів. Мова художніх творів характеризується образними засобами, ритмікою мови, індивідуальним стилем автора. Передача образних засобів мови, стилістичних особливостей письменника більше залежить від літературного таланту перекладача, від його відчуття мови, ніж від вироблених у нього автоматичних навичок.

Інакше повинен працювати перекладач наукового матеріалу. В наукових текстах міститься багато термінів, фактів, в яких можна розібратися тільки маючи відповідну підготовку. Успіх роботи перекладача в науковій сфері визначається більше його знаннями, вмінням оперувати термінологією, аніж перекладацькими навичками. Все це свідчить про те, що письмовий переклад отримує свою специфіку лише в зв'язку з особливостями вихідних текстів, з особливостями використаних в них мовних засобів.

Мовні засоби визначають жанровий характер текстів, який і є основою для класифікації письмового перекладу і визначає правомірність виділення теорії художнього перекладу і теорії спеціального перекладу.

В центрі уваги теорії спеціального перекладу знаходяться *терміни і кліше*. Терміни групуються за термінологічними номенклатурами, які обслуговують різні галузі знань. Терміни разом з поняттями, які вони

позначають, утворюють закриті системи, які слід вивчити, щоб успішно працювати у військовому, економічному, технічному, суспільно-політичному та інших видах перекладу. Незалежно від галузі знань переклад текстів, насичених термінологією і кліше, пов'язаний з єдиним колом проблем, сукупність яких і є теорією спеціального перекладу. Спеціальний переклад акумулює різні види перекладу, серед яких на перше місце виступають суспільно-політичний, військовий і технічний.

Послідовний поділ перекладу, що враховує найсуттєвіші відмінності в самому процесі перекладу, можна представити у вигляді такої схеми:

Методика викладання перекладу є малорозробленою сферою педагогічної науки. Насамперед, це стосується проблематики навчання універсальних умінь та навичок, необхідних у всіх видах перекладу: усному та письмовому, послідовному та синхронному. Оскільки саме з їх розвитку слід починати навчання цього виду мовленнєвої діяльності, на їх базі

повинні будуватися специфічні уміння та навички, без яких неможливим є виконання окремих видів перекладу.

Як правило, переклад застосовується на різних етапах навчального процесу, допомагаючи студентові досягнути систему виразних засобів мовлення у двох мовах. Крім цього, переклад відіграє важливу роль як продуктивний спосіб практичного застосування знань, здобутих на заняттях з іноземної мови. Не можна не погодитися з Барановою С.В., яка стверджує, що "переклад наочно демонструє студентам практичну цінність володіння іноземною мовою і тим самим посилює мотивацію до її вивчення. Постійне співставлення у його процесі іноземної та рідної мов сприяє глибшому пізнанню тієї чи іншої мови, підвищенню мовленнєво-розумової культури" [1, с. 13].

Усний послідовний переклад є складним, специфічним видом мовленнєвої діяльності, як і слухання, говоріння, читання, письмо, думання. Послідовний переклад охоплює практично всі ці види мовленнєвої діяльності: продуктивні – говоріння і письмо, і рецетивні – слухання і читання. Процес усного послідовного перекладу відрізняється від процесу письмового чи синхронного перекладу. Характерною ознакою для цього перекладу є поперемінна робота відправника повідомлення і перекладача. Відправник повідомлення, перекладач і одержувач повідомлення (трансляту) при цьому виді перекладу є безпосередніми учасниками комунікативного акту, вони бачать один одного, самі створюють елементи ситуації спілкування і мають можливість частину інформації передати за допомогою прагматичних компонентів смислу висловлення (мімікою, жестами). Ці умови спілкування в значній мірі полегшують роботу перекладача, оскільки сприяють простішому проникненню в усі нюанси змісту і функції мовленнєвого твору [4]. Усний послідовний переклад, як і синхронний, належить до найскладніших видів усного перекладу. Це диктує свої вимоги в підході до його викладання. Студенти повинні мати необхідну мовну підготовку, тобто володіти тим мінімумом знань, який необхідний для адекватного розуміння тексту. До мовної компетенції належать також і знання рідної мови. Проблема комунікативної компетенції тісно пов'язана з розбіжностями культур і вимагає від перекладача знання як культури мови оригіналу і мови перекладу, так й інших екстралінгвістичних знань.

Оскільки основна трудність у роботі перекладача при всіх видах усного перекладу припадає на початковий етап його діяльності – на етап розуміння і запам'ятовування тексту оригіналу, майбутній усний перекладач повинен завжди пам'ятати, що основні зусилля його розумової діяльності необхідно докладати саме на цьому етапі роботи. Чим точніше студент зрозуміє вихідне повідомлення вихідною мовою і чим точніше воно буде утримано в пам'яті, тим краще буде зроблено і транслят [4].

Висновок. Таким чином, основними методичними прийомами при навчанні усного послідовного перекладу є: розвиток професійної компетенції, принцип від простого до складного, а також логічна побудова заняття, використання ситуацій спілкування, в яких може функціонувати мовний матеріал, що вивчається.

Відомо, що послідовний переклад – це переклад окремих речень або смислових частин речення в паузах, які промовець навмисно робить для перекладача. Запорукою успіху такого виду перекладу є, на думку багатьох лінгвістів, навички усного розуміння іншомовного мовлення. Основним принципом навчання слуханню, згідно мовознавців Пассова та Рогової, повинно стати масоване аудіювання. Його неможливо замінити жодними епізодичними прийомами роботи, достатніми для навчання слухання іноземної мови.

Викладати усний послідовний переклад після теоретичного курсу перекладу варто з пояснення і розвитку простих навичок послідовного перекладу, поступово ускладнюючи завдання і цілі вправ, що застосовуються.

Різновидом послідовного усного перекладу, що виконується з однієї мови на іншу і навпаки, є двосторонній переклад. Крім особливостей, притаманних для послідовного перекладу взагалі, двосторонній переклад має свою характерну специфіку: відпрацювання навичок швидкого переключення з однієї мови на іншу, автоматизація мовлення при перекладі, наявність елементів розмовної мови, діалектизмів, жаргонізмів, логічність викладення, особистісні характеристики співбесідників та ін.

Підводячи підсумки вищевикладеного, зауважимо, що основою підготовки перекладачів є формування умінь та розвиток навичок різних видів перекладу, насамперед усного послідовного і двостороннього.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранова С.В. Актуальні питання методики викладання перекладу // Вісник Сумського державного ун-ту. Серія: Філологічні науки. – 2002. – № 4(37). – С. 12-15.
2. Кириленко К.І., Сухаревська В.І. Теорія і практика перекладу. – Вінниця, НОВА КНИГА, 2003. – 148 с.
3. Миньяр-Белоручев Р.К. Французский язык. Курс усного перевода: Учебное пособие для вузов. – М.: Изд. "Экзамен", 2005. – 160 с.
4. Стрелковский Г.М. Теория и практика военного перевода. – М.: Изд-во Минобороны СССР, 1979.

УДК 242: 808.1

Оксана ДОВБУШ

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПЕРЕКЛАД БОГОСЛУЖІВ ТА ІНШИХ ЦЕРКОВНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ПРОТИСТОЯННЯ ПОГЛЯДІВ

У статті розглянуто різні погляди, щодо проблеми перекладу богослужінь та церковних текстів українською мовою, проаналізовано походження сучасної церковнослов'янської мови, розглянуто розвиток перекладу церковних текстів починаючи з XI століття. Розкрито мовну позиція УПЦ (МП) та ігнорування парафіян маги в своїх храмах рідномовні відправи Богослужінь. Визначено можливі шляхи вирішення проблеми.

Ключові слова: богослужбова мова, церковнослов'янська мова, літургика, Ізвод, московська патріархія, уцерковлення мови.

*Кожна віра – найміцніше зв'язана з рідною мовою народу,
бо рідна мова – то основний родючий ґрунт кожної віри.
Рідна мова – шлях до Бога.*

І. Огієнко.

В сучасному українському суспільстві гостро поставлена проблема богослужбової мови та перекладу церковних текстів українською мовою. УПЦ (МП) пропагує церковнослов'янську мову як священну, богослужіння в багатьох українських храмах здійснюється церковнослов'янською мовою, незважаючи на те, що для більшості православних українців, як україномовних, так і російськомовних, ця мова більшою чи меншою мірою є незрозумілою. Навряд знайдеться хоча б один віруючий без філологічної чи духовної освіти, який зможе впевнено сказати, що під час служби він розуміє геть усе.

Актуальність теми дослідження зумовлено більшістю даного питання для значної кількості українців, які б хотіли почути рідну мову в українських храмах. Мета дослідження – розкрити проблему богослужбової мови на теренах України, представити різні погляди щодо проблеми, визначити історію сучасної церковнослов'янської мови та шляхи вирішення проблеми.

Про важливість використання зрозумілої мови в церкві писав у першому посланні до коринфян апостол Павло: "9. Так і ви, коли мовою не подасте зрозумілого слова – як пізнати, що кажете? Ви говоритимете на вітер! 19. Але в церкві волю п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших